

Βερνάδος Μανουήλ

Ο Μανουήλ Βερνάδος γεννήθηκε στο Νευς Αμάρι το 1777. Στα 16 του χρόνια τον έστειλαν στην Κωνσταντινούπολη, όπου και πήρε μαθήματα στο Πατριαρχείο και σε άλλες ελληνικές σχολές της Πόλης. Ο νεαρός Αμαριώτης έλαβε μόρφωση σπάνια για την εποχή του.

Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία το 1816, όπως και άλλοι επιφανείς Κρητικοί που ζούσαν στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, και υπήρξε ο πρώτος επίσημος κήρυκας της Φιλικής Εταιρείας στην Κρήτη. Το 1819 κατέβηκε στα Σφακιά με το πρόσημα να φέρει βιβλία και χρήματα στο σχολείο της Παναγίας της Θυμανής, στην πραγματικότητα όμως ήθελε να δει πώς είναι τα πράγματα στη Κρήτη, να διαδώσει τις ιδέες της Φιλικής Εταιρείας και να μυήσει νέα μέλη. Πραγματικά κατάφερε να μυήσει πολλούς Κρητικούς.

Ήθελε όμως να εκπληρώσει ένα μεγάλο του όνειρο! Κατάφερε να εξασφαλίσει το ποσόν για την ανέγερση σχολείου στην επαρχία Αμαρίου και ανέδειξε το Βυζάρι ως κέντρο της επαρχίας. Ο Επίσκοπος Λάμπης έλαβε τα χρήματα το 1835 για να τα διαχειριστεί μέχρι την ολοκλήρωση του έργου. Ο ίδιος ο Βερνάδος φρόντισε να συμπληρώσει μια ολόκληρη βιβλιοθήκη. Τα χρήματα όμως δεν έφτασαν για την ολοκλήρωση του σχολείου και τότε ο Μανουήλ χωρίς δεύτερη σκέψη, διέθεσε το εισόδημα ενός σπιτιού που του ανήκε στην Αθήνα.

Πέρασε μεγάλες δυσκολίες, εκπροσωπώντας σε όλη του τη ζωή τις παραδόσεις του τόπου του. Ο Μανουήλ Βερνάδος διακρίθηκε για την μεγάλη φιλοπατρία του, την αστείρευτη δίψα του για γνώση, την βαθιά πνευματικότητά του και την μεγάλη κοινωνική του προσφορά.

Βιβιάκης Εμμανουήλ

Ο Βιβιάκης Εμμανουήλ γεννήθηκε στο χωριό Βρύσες της επαρχίας Αμαρίου. Η προσφορά του στα άρματα και στα γράμματα ήταν ανεκτίμητη. Σε ηλικία 15 ετών, με την έναρξη της επανάστασης του 1821, έδειξε την υπερβολική φιλοπατρία του αφού εγκατέλειψε την οικογένειά του και πήγε στο Ναύπλιο όπου κατατάχθηκε εθελοντής στις τάξεις των επαναστατών. Αργότερα πήρε μέρος

στον αγώνα για την άλωση της Γραμβούσας όπου διακρίθηκε. Επί Όθωνα πήγε στη Γερμανία όπου σπούδασε νομικά. Το 1840 επέστρεψε στην Αθήνα και διορίστηκε Πρόεδρος Πρωτοδικών στη Σύρο. Με δικά του έξοδα κυκλοφόρησε για πολλά χρόνια την εφημερίδα «Ραδάμανθους» υπερασπίζοντας τα συμφέροντα της Κρήτης. Επίσης δώρισε περίπου 1000 τόμους βιβλίων στην Κοινότητα της Πόλεως Ρεθύμνου. Το 1880 είχε την ανάγκη να επισκεφτεί την Κρήτη και να προσκυνήσει τα άγια χώματα. Συγκινημένος από την υποδοχή που του έγινε δεν άντεξε και πέθανε αφήνοντας πίσω αξιοθαύμαστο έργο.

Βότζη Έλλη

Η Έλλη Βότζη γεννήθηκε στο Ρέθυμνο. Ήταν από πολύ φτωχή αλλά και περήφανη οικογένεια. Προχώρησε στο σχολείο, επιμελής πάντα, ενώ διακρινόταν για το ήθος και την ευγένειά της. Κάποιος, άρχοντας στην καρδιά, συμπολίτης, από τους πλέον σεβαστούς, πρόσεξε την έφεση της Έλλης στα γράμματα και δεσμεύτηκε στην οικογένειά της να σπουδάσει το κορίτσι τους.

Η νεαρή κοπέλα ήθελε πολύ να σπουδάσει. Εκεί στην Αθήνα φρόντισε να μη χάνει χρόνο από τις σπουδές. Οι καιροί ήταν δύσκολοι.

Με το τέλος των σπουδών της κατέβηκε στο Ρέθυμνο με την ειδικότητα της Μικροβιολόγου και έθεσε σε εφαρμογή όσες σύγχρονες μεθόδους είχε διδαχθεί, ανοικτή πάντα σε κάθε καινοτόμο δράση. Καθιέρωσε την υποχρεωτική εξέταση για ομάδα αίματος, έγινε υπέρμαχη για την δημιουργία σταθμού αιμοδοσίας και προσπάθησε με την στενή συνεργασία των διοικητών Συντάγματος και Σχολής Χωροφυλακής να εξασφαλίζει μια σταθερή ποσότητα αίματος για τις ανάγκες του Νοσοκομείου. Αυτός ο Σταθμός Αιμοδοσίας έγινε σκοπός της ζωής της. Και τον οργανώνει με τον καλύτερο τρόπο. Το ιατρείο της στην Β. Καλλέργη & Γερακάρη ήταν κέντρο διερχομένων. Η Έλλη είχε ταυτίσει την επιστήμη της με το όνομά της και ο κόσμος συνέρρεε, γιατί έδινε και μια εικόνα σιγουριάς στον ασθενή ή μια ανάσα ελπίδας αν κάτι χρειαζόταν περαιτέρω έρευνα. Όσο για τους αναξιοπαθούντες έφευγαν με το αποτέλεσμα της εξέτασης, γεμάτοι ευγνωμοσύνη για τη γενναιοδωρία της Έλλης. Η Έλλη Βότζη ποτέ δεν ήθελε να ξέρει κανένας τι έκανε για τον συνάνθρωπο και γινόταν θηρίο όταν κάποιος αναφερόταν στην φιλανθρωπική της δράση... παιδιά που σπούδαζε, οικογένειες που ανακούφιζε, υποχρεώσεις που αναλάμβανε όπως τα τροφεία παιδιών που φιλοξενούσε η Παιδική Εστία, αρρώστους που βοηθούσε...

Ήταν ένας άγγελος προσφοράς.

Γιουλούντα Καλλιόπη

Γεννήθηκε στο Γιαννούδι το 1911. Αν και η εποχή της δεν ευνοούσε τις σπουδές των κοριτσιών εκείνη κατάφερε να τελειώσει το Γυμνάσιο και να μάθει Γαλλικά. Αγαπούσε τη μουσική κι έπαιζε μάλιστα με αρκετή δεξιοτεχνία και μαντολίνο. Από μικρή έδειχνε μια αγάπη στον συνάνθρωπο. Διψούσε για κοινωνική προσφορά. Η Καλλιόπη Γιουλούντα πρώτα έγινε εθελόντρια Νοσηλεύτρια του «Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού» και μετά ακολούθησε τη Νοσηλευτική ως κύριο επάγγελμα που το έκανε όμως λειτούργημα. Ο πράος χαρακτήρας της, το ήθος και η αξιοπρέπεια που την χαρακτήριζαν την έκαναν ξεχωριστή και αξιαγάπητη. Είχε το σπάνιο χάρισμα να εμπνέει το θάρρος στον άρρωστο να αγωνιστεί για τη θεραπεία του. Και έγινε περισσότερο πειστική όταν ανέλαβε τους πρώτους τραυματίες του μετώπου. Γιατί ο πόλεμος του '40 την βρήκε πρόθυμα να οδεύει στο καθήκον για να βοηθήσει τους τραυματισμένους στρατιώτες. Η συνείδησή της όμως ήταν εκείνη που της καθόριζε την πορεία της. Έτσι η φήμη της έφτανε παντού πριν από την ίδια. Αρκετοί θυμούνται αυτόν τον μικροκαμωμένο άγγελο με το αιώνιο χαμόγελο και την ιώβειο υπομονή. Άλλοι πάλι την θυμούνται να μοιράζει γάλα στους στρατιώτες που οδοιπορούσαν μετά την κατάρρευση του μετώπου. Ήταν συνεπής, αφοσιωμένη στο λειτούργημά της, άριστα καταρτισμένη και αντιμετώπιζε όλους τους αρρώστους σαν στενούς συγγενείς της.

Γοβατζιδάκης Ιωάννης

Ο Γοβατζιδάκης Ιωάννης γεννήθηκε στους Βεδέρους, ήταν έμπορος, αγνός πολιτικός και μεγάλος φιλάνθρωπος. Εξελέγη για πρώτη φορά πληρεξούσιος Ρεθύμνης το 1912 επί Κρητικής Πολιτείας. Επανεξελέγη στις εκλογές του 1923, του 1928 και του 1933. Πέθανε το 1934 ενώ υπηρετούσε ως ενεργεία βουλευτής. Οι θητείες του στην πολιτική δείχνουν το μεγάλο του ηθικό ανάστημα. Ο ιδεολόγος πολιτικός δούλεψε ακούραστα για τη δημιουργία υποδομών στο οδικό δίκτυο και την ανέγερση σχολείων στην πόλη αλλά κυρίως ήταν ανιδιοτελής προστάτης του φτωχού και εργαζόμενου κόσμου. Από τη βουλευτική του αποζημίωση κρατούσε τα απαραίτητα για να ζήσει και τα υπόλοιπα τα έδινε εκεί που υπήρχε ανάγκη. Όμως ο φιλάνθρωπος πολιτικός ήταν αμείλικτος στην αδικία από όπου και αν προέρχονταν. Πέθανε φτωχός λόγω της φιλανθρωπικής του δράσης. Ήταν δημοφιλής και αγαπητός από όλους.

Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός

Ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός ιδρύθηκε στις 10 Ιουνίου 1877, με πρωτοβουλία της βασίλισσας Όλγας. Από τη στιγμή της ίδρυσής του αναγνωρίστηκε από τη Διεθνή Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού και σήμερα αποτελεί μέρος της «οικογένειας» του Διεθνούς Κινήματος Ερυθρού Σταυρού και Ερυθράς Ημισελήνου. Στη μακρά πορεία του παραμένει σταθερά αφοσιωμένος στις διεθνείς ανθρωπιστικές αρχές και στην αλληλέγγυα εθελοντική προσφορά βοήθειας προς τον συνάνθρωπο. Ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός είναι ο μεγαλύτερος ανθρωπιστικός οργανισμός στην Ελλάδα με σύνθετο έργο που βασίζεται στην εθελοντική δράση και την άμεση ανταπόκριση των πολιτών. Κινητοποιείται στοχεύοντας πάντα στην ανακούφιση του ανθρώπινου πόνου σε περιόδους πολέμου και ειρήνης, στηρίζοντας τραυματίες, ασθενείς, πρόσφυγες, ηλικιωμένους, ανθρώπους με οικονομικές δυσκολίες και άτομα από κάθε ευάλωτη ομάδα του πληθυσμού. Η δράση του έχει συνδεθεί με την επαγρύπνηση, την αλληλεγγύη και τη φιλαλληλία και είναι συνώνυμη της αφιλοκερδούς προσφοράς και της ανιδιοτέλειας.

Ηρώο Εθνικής Αντίστασης

Το ηρώο σε σχήμα οβελίσκου δεν φέρει ούτε στοιχεία σχετικά με το ποιος το έστησε, ούτε πότε στήθηκε. Είναι της ΠΕΑΕΑ, της Πανελληνίας Ένωσης Αγωνιστών της Εθνικής Αντίστασης, η οποία με αφορμή τα εγκαίνια του μνημείου εξέδωσε το Μάιο του 2004 το βιβλίο Αναμνήσεις από την Εθνική Αντίσταση 1941–1944 στο Ρέθυμνο. Η ανατολική και η δυτική του όψη κατασκευάζουν μια συνέχεια από τη Μάχη στις Θερμοπύλες και την Επανάσταση του 1821 στο Όχι, τον Ελληνο-Ιταλικό Πόλεμο του 1940/41 και την Αντίσταση του ΕΛΑΣ. Στη νότια πλευρά του οβελίσκου αναγράφονται τα ονόματα 32 αγωνιστών. Στις 17 Ιανουαρίου είχε προηγηθεί μια επίθεση στο κτίριο στη Σοχώρα, όπου είχε στρατοπεδεύσει ο ΕΛΑΣ μετά την απελευθέρωση του Ρεθύμνου.

Το Ηρώο της Εθνικής Αντίστασης βρίσκεται στη Σοχώρα και απέναντι από το κτίριο όπου έγινε η επίθεση.

Κούνουπα Λέλα

Μας ήρθε από τα Χανιά, νύφη της ιστορικής οικογένειας των φαρμακοποιών το 1917. Η Λέλα το γένος Καραπατάκη, είχε τελειώσει το Αρσάκειο όπως αρκετές από τις κοπέλες της υψηλής κοινωνίας στον καιρό της. Η πόλη μας την κέρδισε αμέσως με τη μακραίωνη ιστορία και τον πολιτισμό της. Γιατί η νεαρή κοπέλα διέθετε παρά την ηλικία της ζηλευτή μόρφωση. Τα ανήσυχο πνεύμα της όμως δεν της επέτρεπε να περιοριστεί στα καθήκοντα μιας υποδειγματικής οικοδέσποινας, όπως επέβαλε η θέση της στην κοινωνική ιεραρχία. Η κατάσταση επιδεινώθηκε όταν άρχισαν να φθάνουν στο Ρέθυμνο οι πρώτοι πρόσφυγες της Μικράς Ασίας. Άκουγε για το γεγονός η Λέλα Κούνουπα και τα βράδια δεν έκλεινε μάτι.

Σκεπτόταν τους περήφανους εκείνους ανθρώπους να πεινούν, αλλά να μην απλώνουν χέρι επαιτείας από αξιοπρέπεια, μετρούσε τα θύματα από ασιτία και δεν μπορούσε να ησυχάσει.

Άφησε λοιπόν στην άκρη τους ενδοιασμούς και τις απαγορεύσεις που της επέβαλε το φύλο και η κοινωνική της θέση και ξεκίνησε πόρτα πόρτα να ζητά βοήθεια για τους πρόσφυγες.

Στην αρχή προκάλεσε ξάφνιασμα η κίνηση αυτή και ίσως σχόλια. Εκείνη όμως θαρραλέα συνέχισε την προσπάθεια μέχρι που πέτυχε το στόχο της. Οργανώνει συσσίτια, μαζεύει είδη πρώτης ανάγκης, αναζητά στέγη να βολέψει τους ξεριζωμένους.

Η Λέλα Κούνουπα, η περίφημη αυτή γυναίκα, υπήρξε μέλος του Συλλόγου των Κυριών και γενικά δεν απουσίαζε από κανένα κάλεσμα εθελοντικής προσφοράς στην πόλη. Ως «επίγειος άγγελος», ζούσε για τους άλλους παρά το γεγονός ότι ήταν μια ιδανική σύζυγος και μια υποδειγματική μητέρα.

Κούνουπας Ιωάννης

Οι πηγές τον παρουσιάζουν ελεήμονα, φιλόανθρωπο, έξυπνο, δραστήριο, δημιουργικό, πνευματώδη, «ψυχή» κάθε πνευματικής και πολιτιστικής δράσης.

Αν προσθέσουμε και πολύτιμη αξία του τόπου τότε έχουμε μια πλήρη εικόνα του Ιωάννη Κούνουπα, ιδρυτή του ιστορικού φαρμακευτικού οίκου.

Γεννήθηκε στο Ρέθυμνο, αλλά η καταγωγή του ήταν από τον Άρδακτο Αγίου Βασιλείου.

Ευτύχησε να ενώσει τη ζωή του με μια πανέμορφη Χανιώτισσα δασκάλα τη Λέλα Καραπατάκη.

Από την πρώτη στιγμή κατάλαβε ο Ιωάννης ότι με την όμορφη αυτή γυναίκα μιλούσαν την ίδια γλώσσα συναισθημάτων.

Όταν η προκουμαία του Ρεθύμνου γέμισε προσφυγιά και η Λέλα αδιαφορώντας για το πρωτόκολλο και την υψηλή θέση της στην κοινωνία, γύριζε να κάνει εράνους για τα συσσίτια των προσφύγων εκείνου πετάριζε η καρδιά. Πόσο συμφωνούσε με την αγγελική αυτή παρουσία πλάι του. Συμπλήρωνε κι αυτός διακριτικά με τις δικές του πρωτοβουλίες τα κενά για την ανακούφιση των προσφύγων.

Τα παιδιά τους θυμούνται με συγκίνηση ότι την περίοδο που δεν είχαν ακόμα οι πρόσφυγες τακτοποιηθεί, η Λέλα, αυτός ο επίγειος άγγελος έπαιρνε με τη συναίνεση του ανδρός της τα εσώρουχα των παιδιών για ν' αλλάξουν τα προσφυγόπουλα. Κι από κοντά ο Ιωάννης να προμηθεύει φάρμακα στους αρρώστους χωρίς να παίρνει κανέναν είδηση τις αγαθοεργίες του.

Αρκετά χρόνια μετά ο Κούνουπας συνήθιζε να ψωνίζει μεγάλες ποσότητες κρέατος και κάθε εβδομάδα να στέλνει με τον υπάλληλό του τσάντες αγάπης στους πρόσφυγες να ταΐσουν την οικογένειά τους.

Κοντά σε κάθε αναξιοπαθούντα...

Πόσοι και πόσοι δεν κατέφευγαν στο φαρμακείο του να πουν τον πόνο τους και να φύγουν με τα απαραίτητα...δωρεάν!

Τα τελευταία χρόνια της ζωής του τα πέρασε στην Αθήνα. Ερχόταν όμως στο Ρέθυμνο γιατί μακριά του δεν ανάσανε. Εδώ τον βρήκε ο θάνατος. Ήταν το 1964 και η κηδεία του έγινε με πάνδημη συμμετοχή. Ακόμα και η Δημοτική Φιλαρμονική απέδωσε τιμές. Γιατί ο Ιωάννης Κούνουπας πρόσφερε στον τόπο, κι αυτό δεν το λησμόνησε ποτέ κανείς.

Λαβτζόι Εστέρ

Καλή Σαμαρείτισσα την αποκαλούν οι γραφές αλλά σαν Μάνα φέρθηκε στους πρόσφυγες, η υπέροχη αυτή γυναίκα που κανέναν δεν θυμάται πια. Η Αμερικανίδα εθελόντρια Esther Pohl Lovejoy (Έσθερ Λαβτζόι) γεννήθηκε από Εγγλέζους γονείς στην Ουάσιγκτον στις 16 Νοεμβρίου του 1869 και πέθανε 31 Αυγούστου του 1967. Η πρωτοπόρος γιατρός Lovejoy έζησε από κοντά την καταστροφή της Σμύρνης. Ως επικεφαλής της ανεξάρτητης οργάνωσης «Νοσοκομεία Αμερικανίδων Γυναικών» στην Ελλάδα, αγωνίστηκε με πάθος για τη συγκέντρωση χρημάτων στην πατρίδα της και την περίθαλψη των προσφύγων στη χώρα μας. Στο Ρέθυμνο βρέθηκε το 1922-1923, ιδρύοντας τότε το «Νοσοκομείο Αμερικανίδων Γυναικών», στη σημερινή Σχολή Αστυφυλάκων. Ο δήμος Ρεθύμνου αναγνωρίζοντας την προσφορά της, την τίμησε με το κλειδί της πόλης, (Μενέλαος Παπαδάκης 1923-1925 Δημαρχείο στην οδό Σπηλ.Μελιδονίου).

Μανιουδάκης Στυλιανός

Ο Μανιουδάκης Στυλιανός γεννήθηκε στους Αρμένους Ρεθύμνου το 1889. Το 1912 όντας φοιτητής νομικής πήρε μέρος ως εθελοντής στους Βαλκανικούς πολέμους. Μετά τον πόλεμο πήρε το πτυχίο του και κατατάχθηκε στην Χωροφυλακή. Το 1935 ενώ ήταν Ταγματάρχης τέθηκε σε διαθεσιμότητα και αργότερα σε αυτεπάγγελτη αποστρατεία επειδή ήταν Βενιζελικός και Δημοκρατικός. Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος τον βρήκε στην Αθήνα να εργάζεται ως δικηγόρος. Όταν ο Εμμ. Τσουδερός έγινε πρωθυπουργός τον επαναφέρει και του αναθέτει τη Διοίκηση της Χωροφυλακής Ρεθύμνης. Με την έναρξη της μάχης της Κρήτης ο ίδιος και ο Νομάρχης Ρεθύμνης Τσαγρής Γεώργιος δεν εγκατέλειψαν την πόλη κατά τους βομβαρδισμούς. Είχαν μετατρέψει το υπόγειο της Εθνικής Τράπεζας σε στρατηγείο – καταφύγιο. Στις 22 Μαΐου 1941 μία βόμβα κατέστρεψε το κτίριο της τράπεζας και κάτω από τα ερείπια θάφτηκαν οι δύο ήρωες. Ήταν ο μοναδικός ανώτερος αξιωματικός που σκοτώθηκε κατά τη μάχη της Κρήτης στο Ρέθυμνο.

Μανουσάκης Πέτρος

Το όνομα του Πέτρου Μανουσάκη δεσπόζει σε αρκετά δημοσιεύματα που αναφέρονται στο παλιό Ρέθυμνο. Γεννήθηκε στο Ρέθυμνο 1 Απριλίου 1873. Οι γονείς του διακρίνονταν για την ευσέβεια και τον πατριωτισμό τους. Έτσι μεγάλωσε σε ένα περιβάλλον που τον γαλούχησε με τις κρητικές παραδόσεις. Μετά το σχολείο, αφού είχε την οικονομική άνεση η οικογένειά του να τον σπουδάσει, πήγε στην Αθήνα και γράφτηκε στη Νομική Σχολή.

Μπορεί οι χαρές της ζωής να μην αποσπούσαν το νεαρό Πέτρο από το στόχο του πτυχίου, αλλά η πατριωτική φλόγα έκαιγε πάντα μέσα του. Εκεί στην Αθήνα έγινε μέλος της Επιτροπής Αγώνα για την απελευθέρωση της Κρήτης αναπτύσσοντας μεγάλη δράση.

Κατεβαίνει στο Ρέθυμνο στις 3 Ιουλίου 1899 και αρχίζει να υπηρετεί με συνέπεια τη Θέμιδα ξεχωρίζοντας από το πρώτο κιόλας διάστημα και αποσπώντας το θαυμασμό των συναδέλφων του. Η ρητορία του χαρακτηρίζεται παρομιώδης και πολλές αγορεύσεις του μένουν στα χρονικά του τόπου για την άφθαστη τεχνική τους και την δεινή επιχειρηματολογία τους.

Το ήθος, η συνέπεια, η αξιοθαύμαστη ευγλωττία του ήταν τα βασικά του πλεονεκτήματα για να είναι από τους εξέχοντες της πόλης παρά το νεαρό της ηλικίας του. Αρκετές φορές διετέλεσε

πρόεδρος του δημοτικού συμβουλίου του δικηγορικού συλλόγου, αλλά και άλλων σωματείων και συλλόγων. Αγνός πατριώτης δεν σταματάει να δείχνει το ενδιαφέρον του για τους αναξιοπαθούντες της πόλης. Με την κήρυξη του πολέμου είναι από τους πρώτους δικηγόρους που στρατεύεται στη διάθεση κάθε οικογενείας του τόπου, πρόθυμος να βοηθήσει στη διεκπεραίωση κάθε διαδικασίας για την απόκτηση κάποιου βοηθήματος. Η πόρτα του είναι πάντα ανοικτή και η καρδιά του γεμάτη αγάπη για τον τόπο του και τους ανθρώπους της.

Χαρακτηριστικό είναι ότι στη δύση του 1899 τον βρίσκουμε γενικό γραμματέα της Διοικήσεως Κρήτης, βήμα που του έδωσε τη δυνατότητα να αναλώσει τις δυνάμεις του για την ανεξαρτησία του νησιού.

Μνημείο απόδημων Ρεθεμνιωτών

Το μνημείο αυτό που απεικονίζει με θαυμαστό τρόπο μια υδρόγειο σφαίρα, είναι τοποθετημένο δυτικά του φρουρίου της Φορτέτζας στην όμορφη πόλη του Ρεθύμνου και εγκαινιάστηκε το έτος 2002. Έμπνευση-σχεδίαση-επίβλεψη (δωρεάν) Κων/νος Ε. Παδουβας.

«Κλίνοντας ευλαβικά το γόνυ στη γενέτειρα γη αποθέτουμε όλη την αγάπη και την ευγνωμοσύνη των αποδήμων Ρεθεμνιωτών. Να είσαι ευλογημένη μάνα γη μαζί με τα παιδιά σου.»

Μνημείο της Μικρασιατικής Καταστροφής

Η ιστορία των προσφύγων από τη Μικρά Ασία, που έφτασαν στο Ρέθυμνο διωγμένοι από τα σπίτια τους, έχει αποκτήσει πλέον το δικό της σταθερό σημείο μνήμης, στην πλατεία Μικρασιατών στο ιστορικό κέντρο του Ρεθύμνου, προκειμένου οι νεότερες γενιές να μην ξεχάσουν ποτέ τα τραγικά γεγονότα που έζησε ο ελληνισμός της Μικρασίας.

Στο μνημείο που είναι έργο του αρχιτέκτονα Μ.Δ. Κουνδουράκη και του γλύπτη Χ.Α. Νεονάκη, δεσπόζει η μορφή της Μικρασιάτισσας, αναφέρονται οι τόποι καταγωγής των ξεριζωμένων Ελλήνων, ενώ εντός μνημείου τοποθετήθηκε χώμα από τη Μικρασία.

Παπαϊωάννου Μαρία

Μπορεί να έχει καθιερωθεί Μάνα του Στρατιώτη η Άννα Μελά Παπαδοπούλου, αδελφή του Μακεδονομάχου Παύλου Μελά αλλά είχε και το Ρέθυμνο τη δική του. Ήταν η αξέχαστη Μαρία Παπαϊωάννου. Αρρώστιανε φαντάρος; Είχε πρόβλημα κάποιος στρατιώτης; Αθετούσε φαντάρος υπόσχεση σε μια κοπελιά; Όλα τα έλυne η κ. Παπαϊωάννου!

Έγραφε τις επιστολές αναλφάβητων σε παλιότερες εποχές, δίδασκε γραφή και ανάγνωση σε όσους είχαν διάθεση για μάθηση, πάντρευε ερωτευμένους, βοηθούσε οικογένειες στρατιωτών που δεν είχαν τρόπο συντήρησης, παρηγορούσε λυπημένους, κι ένα βράδυ με κρύο και βροχή έμεινε ξάγρυπνη πλάι στο νεκροκρέβατο στρατιώτη που πέθανε ξαφνικά για να τον συντροφέψει μέχρι να τον πάρουν για να ταφεί στην πατρίδα του. Από το διοικητή μέχρι τον χαμηλόβαθμο αξιωματικό, όλοι είχαν την άγραφη υποχρέωση να ενημερώνουν τη «Μάνα του Στρατιώτη» για τις συνθήκες ζωής των στρατιωτών. Κι είναι άπειρες οι διακρίσεις που δέχτηκε κατά καιρούς σαν μεγάλη αναγνώριση των υπηρεσιών της. Ήταν η δική μας Κυρά της Ρω, ήταν μια εμβληματική μορφή φλογερής Ελληνίδας. Μικρά απλά περιστατικά που δείχνουν όμως το μεγαλείο της ψυχής αυτής της τόσο σημαντικής γυναίκας. Το καθήκον για το συνάνθρωπο ήταν πάνω από τα δικά της προβλήματα. Πρωτοστάτησε και στα Συσσίτια της Κυρίας των Αγγέλων που πρωτολειτούργησαν στο ισόγειο της οικίας Πολύζου κι ήταν συγκινητική η προθυμία όλων που είχαν τη δυνατότητα να βοηθήσουν σε εξοπλισμό και προμήθειες εξυπηρετώντας αρχικά 50 οικογένειες.

Σήμερα η πλατεία με το όνομά της στη γειτονιά της Κυρίας των Αγγέλων μένει να τη θυμίζει.

Πετυχάκη Ιουλία

Οι Μουσούροι και οι Σαρηδάκηδες αποτελούσαν δυο από τις σημαντικότερες οικογένειες του Ρεθύμνου. Έδωσαν στην κοινωνία μας μέλη με πορεία που έγραψε ιστορία και για τους παλιούς κατοίκους της μικρής μας πολιτείας ήταν από τα πλέον αξιοσέβαστα πρόσωπα. Γόνος των σπουδαίων αυτών οικογενειών η Ιουλία Μουσούρου – Πετυχάκη, που σχετίζεται άμεσα με την ίδρυση του Λυκείου των Ελληνίδων Ρεθύμνου. Γεννήθηκε το 1861. Μεγαλωμένη μέσα στις ανέσεις, αρχοντοπούλα σωστή, χωρίς το άγχος της επιβίωσης που κατάτρωγε τους λοιπούς φτωχοφραμελίτες, ονειρευόταν δικούς της κόσμους γεμάτους ομορφιά. Και σαν γνήσια Ρεθεμνιωτοπούλα συνδύαζε κάθε τι υψηλό και ωραίο με την επαρκή γνώση, όσο επέτρεπαν στις κοπέλες τα ήθη και οι καιροί. Οι γονείς της καταλάβαιναν τις ανησυχίες της αλλά από την άλλη

σκέπτονταν και τι θα πει ο κόσμος, καθώς το ιδανικό πρότυπο της γυναίκας την εποχή εκείνη επέβαλε άριστη νοικοκυροσύνη, θαυμαστή δεξιοτεχνία στο κέντημα και στο πλέξιμο και εξαιρετικές επιδόσεις στη μαγειρική. Τι να σου κάνανε τα «γράμματα» όταν έπρεπε να ανοίξεις σπίτι; Η Ιουλία όμως δεν εννοούσε να συμβιβαστεί με τα δεδομένα της εποχής.

Ο φιλανθρωπικός σύλλογος των Κυριών ιδρύθηκε από την Ιουλία το 1912 και πέντε χρόνια αργότερα το 1917, ανταποκρίνεται στην πρόταση της Καλλιρρόης Σιγανού Παρρέν και ιδρύει το Λύκειο των Ελληνίδων. Ο σκοπός ήταν φιλεκπαιδευτικός, ανθρωπιστικός και κοινωφελής. Από τις δραστηριότητές της φαίνεται πως το Λύκειο Ελληνίδων την αντιπροσώπευε απόλυτα. Κι εκεί αφοσιώθηκε για πολλά χρόνια. Είχε την ευτυχία να περιβάλλεται από επίσης εκλεκτές κυρίες αρχόντισσες της πόλης. Η Ιουλία Πετυχάκη με το Λύκειο Ελληνίδων στάθηκαν άγγελοι καλοσύνης για τους χιλιάδες των ξεριζωμένων που έφερε το κύμα των διωγμών στις αλησμόνητες πατρίδες. Κι αυτή η προσφορά δεν μπορεί να ξεχαστεί. Με τα τμήματα κοπτικής ραπτικής πόσες προσφυγοπούλες δεν έγιναν άριστες μοδίστρες εξασφαλίζοντας ένα ικανό εισόδημα. Στα τμήματα αυτά γίνονταν επίσης δεκτές και άπορες Ρεθεμνιωτοπούλες. Μεγάλη ήταν η προσφορά και στον τομέα της φιλανθρωπίας. Ανθρωπιστική κίνηση όμως με όραμα και φιλοσοφία. Δεν περιορίζονταν στην έννοια της ελεημοσύνης αλλά πρυτάνευε η παροχή και ηθικής υποστήριξης των αναξιοπαθούντων.

Πλατεία 25ης Μαρτίου

Βρίσκεται στη συμβολή Βιβιλάκη και Βλαστού και πήρε το όνομά της από την ημερομηνία ενάρξεως της ελληνικής επανάστασης του 1821. Η διαμόρφωση του αίθριου στη πλατεία 25ης Μαρτίου οφείλεται στον Μ. Αστρινό και τους συμμαθητές του από το Γυμνάσιο Αρρένων και Θηλέων (σχ. έτος 1945-46), όπως αναφέρει η επιγραφή πίσω από την κρήνη.

Πνευματική Εστία Ρεθύμνης

Μετά τη διάλυση του «Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Ρεθύμνης» από το 1935 θα ιδρυθεί η « Πνευματική Εστία Ρεθύμνης». Έθεσε ως σκοπό της την ίδρυση μιας βιβλιοθήκης στο Ρέθυμνο η οποία θα έδινε ώθηση και θα συντελούσε στην άνθιση των Τεχνών και των Γραμμάτων. Τόπος συνάντησης των μελών της πνευματικής εστίας, η οποία στερείτο στέγης, ήταν το καφενείο του

Ψυχαράκη όπου έστησαν την πρώτη τους βιβλιοθήκη. Πρώτο μέλημα του Διοικητικού Συμβουλίου ήταν η εξεύρεση στέγης και ο εμπλουτισμός της βιβλιοθήκης με βιβλία. Το πρώτο επιτυγχάνεται με την παραχώρηση από την τοπική εκκλησία των αιθουσών του Παρθεναγωγείου παρά το ναό της Αγίας Βαρβάρας. Το δεύτερο, με την παραχώρηση βιβλίων από τους πολίτες που μπορούσαν, των οποίων η ανταπόκριση ήταν συγκινητική. Επίσης προστέθηκαν τα βιβλία του άλλοτε Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου που είχαν διασωθεί από τη φθορά του χρόνου και τη γερμανική κατοχή στις αποθήκες του Δήμου. Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Ρεθύμνου στεγαζόταν σε αυτό το χώρο μέχρι το 2017 όπου μεταφέρθηκε οριστικά σε νέο κτίριο στην οδό Σταυριανού Μπίρη 6 ενώ στην παλιά αίθουσα της βιβλιοθήκης στεγάζεται σήμερα το κέντρο Επιστήμης και Τεχνολογίας (Science in the City).

Σελιανάκης Αλή Βαφή

Ο Αλή Βαφή γεννήθηκε στο Ρέθυμνο το 1859 και πέθανε στην Πόλη το 1931. Η γυναίκα του Αντιλέ (Antile), το γένος Τσιντσαραπάκη (Cincarap), γεννήθηκε επίσης στο Ρέθυμνο το 1870 και πέθανε στην Πόλη το 1959.

Πλούσιος μεγαλέμπορος αποικιακών, εργοστασιάρχης σαπουνιού με εξαγωγές λαδιού και εγχώριων προϊόντων, διετέλεσε και δημοτικός σύμβουλος. Σε άρθρο εφημερίδας του 1949 γίνεται αναφορά στο «ιδιόκτητο ιστιοφόρο και οικοκυρόσκαφο του εμπόρου Βαφή Εφέντη Σελιανάκη», άρα μπορούμε να συμπεράνουμε ότι επρόκειτο για εφοπλιστή του Ρεθύμνου!

Το σπίτι της οικογένειας Σελιανάκη βρίσκεται στην οδό Τζανέ Μπουνιαλή και φημίζεται για τον υπέροχο κήπο του!

Από την παιδική ηλικία του Αλή το σπίτι τους ήταν ανοικτό για όλους. Πρόσφεραν φαγητό και γλυκίσματα σε όποιον περνούσε από εκεί ακόμα και σε άπορους. Το ίδιο συνέχισε και η γυναίκα του αργότερα και έτσι δικαίως θεωρούνταν ως οι μεγαλύτεροι φιλάνθρωποι του Ρεθύμνου.

Σύλλογος των Κυριών

Ο «Σύλλογος των Κυριών» ήταν ένα *φιλανθρωπικό* σωματείο, το οποίο με διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις μάζευε χρήματα, τα οποία χρησιμοποιούσε προς βοήθεια των αναξιοπαθούντων αυτής της πολιτείας, που, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο Καταστατικό, ήταν «η παροχή εργασίας

σε άπορες γυναίκες, η περίθαλψη απόρων και απροστάτευτων οικογενειών, η διανομή υφάσματος σε ορφανά κατά τις εορτές των Χριστουγέννων, το χρηματικό βραβείο στην αριστεύουσα μαθήτρια και η μηνιαία συνδρομή για την ολοκλήρωση των σπουδών της αναλόγως των πόρων του Συλλόγου, η επίσκεψη και περιποίηση στους κατ'οίκον νοσηλευόμενους απόρους και η μέριμνα για τους εγκαταλελειμμένους ».

Ο Σύλλογος των Κυριών στεγαζόταν στην οδό Τσαγρή αρ.34.

«Τα αγκαλιασμένα Δελφίνια», το σύμβολο της Ρεθύμνης»

Ανατολικά του λιμανιού του Ρεθύμνου και εντός του αστικού ιστού, βρίσκεται η Μαρίνα Ρεθύμνου. Εκτός από την όμορφη βόλτα που μπορείτε να κάνετε κατά μήκος της Μαρίνας και να θαυμάσετε την θέα προς τη θάλασσα, θα συναντήσετε και τα δύο δελφίνια, που αποτελούν το έμβλημα της πόλης.

Τα δύο δελφίνια βρίσκονται σε οριζόντια θέση, αντίκρυ το ένα από το άλλο και ανάμεσά τους επιγράφεται η λέξη “ΡΙΘΥ”. Το μνημείο είναι προσφορά των αποφοίτων των γυμνασίων της Πόλης (Αρρένων και Θηλέων), της χρονιάς 1948!

Τσαγρής Γεώργιος

Ο Τσαγρής Γεώργιος καταγόταν από τη Βισταγή Αμαρίου. Ήταν Νομάρχης Ρεθύμνης όταν εισέβαλαν οι Γερμανοί στην Ελλάδα και τις πρώτες μέρες της μάχης της Κρήτης. Μαζί με το Διοικητή Χωροφυλακής Μανιουδάκη Στυλιανό δεν εγκατέλειψαν την πόλη κατά τους βομβαρδισμούς 20-22 Μαΐου 1941. Είχαν χρησιμοποιήσει το υπόγειο της Εθνικής Τράπεζας στην οδό Τσουδερών (πλέον έχει αλλάξει χρήση) ως καταφύγιο- στρατηγείο. Μια βόμβα έπεσε στο κτίριο και το μετέβαλε σε ερείπια σκοτώνοντας και τους δύο γενναίους πατριώτες.

Φιλική Εταιρεία

Η Φιλική Εταιρεία ήταν η σημαντικότερη από τις μυστικές οργανώσεις που σχηματίστηκαν για την προετοιμασία της Επανάστασης του 1821, για την απελευθέρωση των Ελλήνων από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ιδρύθηκε το 1814 στην Οδησό της Ρωσσίας, και σύμφωνα με τους

παλαιότερους ιστορικούς, από τον Εμμανουήλ Ξάνθο, τον Νικόλαο Σκουφά και τον Αθανάσιο Τσακάλωφ.

Πρώτος Κρητικός που μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία ήταν ο Εμμανουήλ Βερνάρδος (1η Σεπτεμβρίου 1816). Το 1819 μύησε με τη σειρά του τους Σφακιανούς και τον Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς έφτασε στα Χανιά ο Βαρνάβας Πάγκαλος, ως απόστολος της Φιλικής Εταιρείας, και επιφανείς Κρήτες έγιναν Φιλικοί όπως οι Βερνάδος Μανουήλ, Μελιδώνης Αντώνιος, Μελχισεδέκ Τσουδερός (ηγούμενος της μονής Πρέβελη), Χάλης Βασίλειος.

Φιλεκπαιδευτικός σύλλογος Ρεθύμνης

Ήταν ο πρώτος σύλλογος που έγινε στο Ρέθυμνο μόνο από άνδρες. Ιδρύθηκε από λόγιους και φιλοπρόόδους Ρεθεμνιώτες το 1887 , διέκοψε τις εργασίες του κατά την επανάσταση του 1897 και επαναλειτούργησε με νέο κανονισμό και τη συμμετοχή γυναικών. Διαιρούνταν σε τμήματα : επιστημονικό , φιλανθρωπικό(Σύλλογος Κυριών Ρεθύμνης) , φιλαρμονικό , γυμναστικό και τεχνικό. Είχε υπό την εποπτεία του νηπιαγωγείο , δημιούργησε κατηχητικό σχολείο , κατάρτισε θεατρική ομάδα και έκανε αρχαιολογικές έρευνες , εκδηλώσεις και ομιλίες. Αποτέλεσμα της δράσης του είναι η ύπαρξη του σημερινού μουσείου το οποίο ξεχωρίζει για την πλούσια νομισματική του συλλογή , της Δημόσιας Βιβλιοθήκης και της φιλαρμονικής της πόλης μας. Η Βιβλιοθήκη του συλλόγου αριθμούσε 3000 τόμους στους οποίους περιλαμβάνονταν μέρος της βιβλιοθήκης του επισκόπου Ιωαννικίου καθώς και περίπου 1000 τόμοι που δώρισε στην πόλη ο ευπατρίδης Εμμανουήλ Βιβιλάκης. Μπορούμε να θεωρήσουμε ότι ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος αποτελεί το σημαντικότερο σωματείο που έχει να επιδείξει ο τόπος μας.

Χατζηγηρηγοράκης Γεώργιος

Ο Χατζηγηρηγοράκης Γεώργιος του Ιωσήφ γεννήθηκε στη Χώρα Σφακίων. Σπούδασε γιατρός ακολουθώντας την οικογενειακή παράδοση. Ήταν από τους πρώτους υποκινητές της επανάστασης του 1878. Έγινε πληρεξούσιος της Επαναστατικής Συνέλευσης , επιμελητής και δωρεάν γιατρός του επαναστατικού στρατού. Το 1881 εγκαταστάθηκε στο Ρέθυμνο όπου παντρεύτηκε. Όταν πέθανε ο πεθερός του (1891) τον διαδέχτηκε στο υποπροξενείο της Ρωσίας στο Ρέθυμνο όντας μέχρι τότε διερμηνέας. Στην επανάσταση του 1897 είχε πατριωτική δράση παρέχοντας προστασία στους

χριστιανούς. Έπειτα από παρέμβασή του στον αρχηγό του Ρωσικού στρατεύματος που ήρθε στο Ρέθυμνο, κτίστηκε νοσοκομείο (Τσάρειο) και το καμπαναριό – ρολόι της Μεγάλης Παναγίας, ανακαινίστηκε το Επισκοπικό Μέγαρο και μοιράστηκαν πολλά τρόφιμα στους κατοίκους. Δώρισε μεγάλη συλλογή νομισμάτων στο μουσείο της πόλης. Υπήρξε μεγάλος πατριώτης, ανθρωπιστής, φιλόανθρωπος και δωρητής. Τον αποκαλούσαν «φτωχομάνα» γιατί ποτέ δεν αρνήθηκε την οποιαδήποτε βοήθεια του ζήτησαν.

Χαιρέτης Γεώργιος

Ο Χαιρέτης Γεώργιος καταγόταν από τη Μέση Ρεθύμνης. Πριν την επανάσταση του 1866 εξασκούσε στο Ρέθυμνο το επάγγελμα του σανδαλοποιού. Είχε εκλεγεί Πληρεξούσιος για τη γενική συνέλευση των Κρητών και μέλος της Τμηματικής Επαναστατικής Επιτροπής Ρεθύμνης. Στο ολοκαύτωμα του Αρκαδίου πέθανε μαζί με τον αδερφό του Ζαχαρία που μάχονταν από το ανώγειο του κελιού που είναι συνεχόμενο με την πυριτιδαποθήκη.

Χριστοφοράκης Μιχάλης

Ο Μιχάλης Χριστοφοράκης γεννήθηκε στις Μέλαμπες το 1909. Ήταν το πρώτο παιδί οκταμελούς οικογενείας, που ανάτρεφε τα παιδιά της κάτω από εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες. Ο πατέρας του δεν είχε παρά να τον περιβάλλει με απόλυτη εμπιστοσύνη. Κι επειδή δεν ήθελε να τον αδικήσει, μιας κι έπαιρνε τα γράμματα, δεσμεύτηκε να τον σπουδάσει σε όποια επιστήμη εκείνος ήθελε. Άλλωστε ήταν τόσο καλός μαθητής που δεν είχε πρόβλημα επιλογής. Ο Μιχάλης επέλεξε Ιατρική. Ήταν η επιστήμη που θα τον βοηθούσε να ανακουφίζει τους πάσχοντες συνανθρώπους μας γιατί πάντα είχε έγνοια γι αυτούς.

Έζησε τα πολεμικά γεγονότα από πολύ κοντά, καθώς πέρα από γιατρός του 3ου Τάγματος, ανθυπίατρος στο επιτελείο του, πολέμησε πολλές φορές όταν κινδύνευαν από τις συχνές και αιφνιδιαστικές επιθέσεις των Ιταλών και σαν τουφεκιοφόρος, πήρε δραστήρια μέρος στην Αντίσταση σαν οργανωτικό στέλεχος και σαν γιατρός του 44ου Συντάγματος του ΕΛΑΣ Ρεθύμνου. Μετά τον εμφύλιο συνεχίζει το ιατρικό επάγγελμα στις Μέλαμπες μέχρι το 1954, όπου μετακομίζει οικογενειακώς στο Ρέθυμνο.

Το ιατρείο του, στην οδό Τομπάζη, ήταν για όλους ανοικτό. Ζούσε με την αρχή της προσφοράς χωρίς να ζητά ανταλλάγματα.

Δικαιωματικά οι Ρεθεμνιώτες τον αποκαλούσαν «γιατρό των πτωχών».